

időszerűek a hálózatok. A keresztények belső életében azonban nincsenek ilyen akadályok: a lélek szabad, a lélek lemondhat az erőszakról. A szeretet összekötni, szervezni akar. A szerető lélek erőszak nélkül akar szervezni. A szerető emberek már holnaptól megvalósíthatják a szeretet-hálózatokat. Addig, ameddig a világban létrejött hálózatok biztosítják a lelkiismeret szabadságát, be is épülhetnek más, szélesebb hálózatokba. Az észrevétlenül hálózattá vált Bokor addig fog csatlakozni más, politikai hálózatokhoz, amíg szabadon képviselheti elveit és nem kényszerül igaznak nem tartott gondolatok elfogadására, helytelennek látott cselekedetek megtételére.

Sokáig élt bennem feldolgozatlanul Petőfinek „A gyűldei ifjakhoz” írt verse. Nagy terhet jelentett az, hogy a költő szemében egyet jelentett pap és ravaszság, pap és árulás, gonoszság, sötét lélek. Aki őket követi, elvált a két szentségtől, a hazától és a szabadságtól. Politikai fejlődésem során választ kellett találnom erre a vádra is. Az egykori kis szívgyárdista, aki a ferences barátok által szerkesztett „Isten Dalosai”-nak buzgó olvasója és előfizetője volt, aki élete minden szakaszában ragaszkodott a „papi nyájhoz”, s akit a hierarchia tévedései sem tudtak szakadárá tenni, a 20. század második felében helyettesíti az embergyilkolást meg nem szüntető 19. századi szentségeket a szeretet elvéből fakadó szelídség és lelkiismereti szabadság szentségével. Elveti a Tulok szentségét, az erőszakosakét, a Bárány szentségéért. Erőszak nélkül küzd e szentségért papokkal vagy papok nélkül, de mindenképpen együtt a Bárány népével. E küzdelmének társadalmi vetületét evangéliumi alapú politikának nevezi. Ezt a tevékenységét egyaránt méltónak látja Petőfi feltétlen odaadást követelő lángolásához és Tolsztoj gyökeres, erőszakmentes átalakítást sürgető látomásához.

1989

GROMON ANDRÁS

KEDVENC KÖZHELYEINK – AVAGY AZ ÖNZÉS NÉPSZERŰ IDEOLÓGIÁJA

Úgy viselkedni, ahogy illik!

Van ennek a „vezéreszmének” egy látszatra ártatlan jelentése: ha csak a külső megjelenésre, az öltözködési, udvariassági szabályok megtartására vonatkoztatjuk. De kimutatható, hogy határesetekben még ebből

a szempontból sem ártatlan, illetve másrészt: hogy ebben az „ártatlan” értelemben is különösen azok számára fontos (s nagyon sokszor: egyáltalán megtartható), akik nem-ártatlan mivoltában is gyakorolják. Ez pedig:

Arra van tekintettel, ami illik, és nem arra, ami „kell”. A helyes magatartás mércéjének a többség által helyesnek vélt vagy egyszerűen csak gyakorolt szokást tekintti, nem pedig a többé-kevésbé meghatározható „objektív” jót; a Valóságot, nem az Igazságot; a Tényeket, nem az Eszményeket.

Ugyanez más megfogalmazásban: *iránytűje külső*, nem pedig belső; a százszor szent Körülmények, nem pedig a Lelkiismeret. (Talán kissé finomabb változata ez annak a „körülményimádásnak”, amely a „Mossom kezeimet”-ben is jelentkezik).

Mindez látszólag ellentmondásban van azzal a közhelyekben vissza-visszatérő szemlélettel, amely a legleplezetlenebbül így fogalmazódik meg: „Nekem megvan a magam törvénye.” Az ellentmondás rögtön feloldódik, mihelyt észrevesszük, hogy az „Úgy viselkedni, ahogy illik” csupán a *külsőséges*, illetve esetleg nem külsőséges, de lényegtelen, *jelentéktelen* súlyú dolgokban irányadó, tehát amelyekben lehet így is, úgy is viselkedni anélkül, hogy az ember önmagával (vagy az érdekeivel) szembekerülne, a cselekvés tényleges mozgatója viszont minden fontos kérdésben a „Nekem megvan a magam törvénye”.

És itt válik nyilvánvalóvá az ebben a közhelyben is meghúzódó súlyos *képmutatás*, amelyet Jézus is kíméletlenül leleplezett. *Egyrészt*, amikor az „ahogy illik” csak a külsőre vonatkozik: a böjtben szomorú arcra, az imádságban a sok beszédre, az alamizsnában a látványosságra (Mt 6). *Másrészt*, amikor (és ez a fontosabb) az „ahogy illik” csak a lényegtelen, jelentéktelen dolgokra vonatkozik, következőképpen a lényeges dolgokban ellentmondást takar: „Tisztára mossátok a pohár és a tál külsejét, de belül rablott holmival és szennyel vagytok tele. Tizedet adtok mentából, ánizsból és köményből, de elhanyagoljátok, ami fontosabb a törvényben: az ártatlanok el-nem-ítélését, az irgalmasságot és a hűséget... Megszűrítetek a szűnyogot, a tevét meg lenyelítetek” (Mt 23,23-25).

Elteltekintve most a közhely „ártatlan” jelentésétől, ezt mondhatjuk: „babaarcú gyilkosok” életelve ez; más kérdés az, hogy a gyilkolásnak milyen mértékben vannak tudatában, milyen mértékű az, és mennyiben közvetett vagy közvetlen.

Nyugodtan akarok aludni!

A „törvény szavát” teljesítsem-e (értsd: a „fennálló társadalmi rend” írott és íratlan szabályait és elvárásait, értsd: az éppen uralmon levő hatalom akaratát), vagy a „lelkiismeretem szavát”? Az örök emberi konfliktusok közül ez az egyik legsúlyosabb. (Így is fel lehet vetni a kérdést: Az Állam vagy az Egyén? Az Ál-

lam vagy az Ember? – „Államon” természetesen a Hatalmat értve, s ez a vonatkozás is súlyos tartalmakat hordoz...) Ebben az alternatívában ez a közhely a „Törvény”, a Hatalom mellett teszi le a voksot! A „nyugodtan aludni akaró” ember számára nem az a döntő, amit meggyőződése szerint tennie kell, hanem amit tennie „lehet”, pontosabban: *amit a Hatalom* elvár tőle. A Hatalom pedig azt várja el tőle, hogy szolgálja ki őt, akár csak úgy általánosságban (adófizetéssel – ám áremelések formájában és katonáskodással), akár konkrétan (propagandaszöveggel vagy éppen besúgással), és mindehhez „vágjon jó pofát”. A Hatalom azt kívánja: „Légy lojális, és ha lehet, tapsolj is (zordabb időkben ez utóbbi kötelező), de legalábbis hallgass!”

És a „nyugodtan aludni akaró” ember hallgat is a „Ne szólj szám, nem fáj fejem!” jegyében, sőt nemcsak hallgat, hanem teszi is, amit a Hatalom elvár tőle. Teszi „nyugodt alvása”, azaz biológiai biztonsága érdekében, hiszen a Hatalom többnyire éjszaka számol le azzal (vö. Lk 22,53), aki nem hódol neki, vagy legalábbis éjszakai nyugalmat sem hagyó állandó félelemben akarja tartani, fölötte lebegtetve a „leszámolás” szüntelen lehetőségét. Ez a közhely tehát *a biológiai biztonság* ideológiája, és a biológiai élet csúcstértéknek tartásáról árulkodik. (Biológián most nemcsak a testi-anyagi szükségleteket és igényeket, nemcsak a testi sértetlenséget és szabadságot, hanem a vérségi kötelekeket is értve).

„Én nyugodtan akarok aludni!” – ebben az is benne van, hogy „Nem érdekel, mások hogyan alszanak!”, sőt ez is: „Akár mások rossz alvása árán is!” S valóban, ez utóbbi *szükségszerű következménye* is a szóban forgó mentalitásnak. Enyhébb időkben csak közvetett következménye (pl. a passzivitás a bajban lévőkkel szemben, szolidaritás nem vállalása révén), keményebb időkben azonban gyakran közvetlen következménye (pl. ahhoz, hogy én jól aludhassam, föl kell jelentenem a szomszédomat, nem rejtegethetek „ellenforradalmárt” stb.). Aki tehát „nyugodtan akar aludni”, azaz meg akarja menteni az életét, az közvetve vagy közvetlenül, kisebb vagy nagyobb mértékben, többé vagy kevésbé láthatóan – de mindenképpen gyilkos lesz. Csak gyilkosok vannak és áldozatok, harmadik lehetőség nincs (vö. Albert Camus: A pestis – Sánta Ferenc: Az ötödik pecsét.)

Nem kell játszani a tűzzel!

A tűz a veszély, a sérülés, a fájdalom, továbbá a biológiai javak elvesztésének-pusztulásának és az emberi élet pusztulásának is jelképe, egy olyan hatalomé, amellyel szemben az ember tehetetlennek érzi magát. E közhelyben a tűz a másik embert, a többi embert jelenti, illetve a fennálló politikai hatalmat. E közhely eszméje: „*Fő a biztonság!* Ne tégy semmi olyat, ami anyagi hely-

zetedet, polgári hírnevedet, illetve olyan-amilyen polgári szabadságjogaidat veszélybe sodorhatná!” E közhely annak a filozófiája és ideológiája, ami Van, és elveti azt a szemléletet és életstílust, amelynek eszméje az, ami Lehetne, csúcstértékké avatván a legtágabb értelemben vett biológiai javakat. Úgy is lehetne mondani: a szó eredeti értelmében vett materializmus nyilatkozik meg benne, és szükségszerűen elutasítja az ellentétes tartalmú idealizmust.

Sok mindent takar ez a szemlélet. A veszély- és kockázat-nem-vállalásokon túlmenően valami rendkívüli kisztílúséget, azután közepszerűséget és ezzel együtt sablonosságot, amely sem látni, sem tenni nem akar semmit a megszokotton, a begyakorolton kívül; úgy is szoktuk ezt mondani: szemellenzőség. Ez a teljességgel – Erich Fromm-i értelemben – *improduktív* szemlélet és magatartás kizár mindenfajta alkotást vagy felfedezést; nemcsak a tudományok és művészetek területén, hanem az élet, a hétköznapi élet bármely területén is. Ez a szemlélet kizárja a szerelmet mind lelki, mind testi vonatkozásban, hiszen annak alapvonásai közé tartozik a spontaneitás, a kiszámíthatatlanság, a rugalmasság, egyfajta kalandszerűség stb. Ez a szemlélet nem ismeri a szeretetet sem, mert képtelen a másikat önmaga elé helyezni, folyton csak a saját „jól felfogott érdekei” lebegnek a szeme előtt, legfeljebb bizonyos kötelességeket ismer el, természetesen az „észszerűség” (értsd: saját érdekei) határain belül.

E mögött az életstílus mögött *állandó félelem*, illetve szorongás húzódik meg: Jaj, mi lesz, ha ezt mondom; jaj, mi lesz, ha azt csinálom! Ez pedig negatív gondolkodásmódot tükröz, amely mindenben csak a „bajt”, csak a „rosszat” tudja meglátni, és semmiféle érzéke sincs a biológiai értékeken túli értékekhez. Mindez bizonyos passzivitást eredményez, mert az ilyen emberben belülről állandóan elhangzik a parancs: Ne! Ne! Ne!...

„Nem kell játszani a tűzzel!” – Pedig azt mondhatnánk: a tűzzel indul az emberiség élete. És átvitt értelemben is: csak a Tűz, csak a Szellem és a Szeretet Tüzének felszítása és égőn tartása teszi emberré az embert, minden kiszámíthatatlansága és „veszélyessége” ellenére is.

SZABÓ LŐRINC

HAZÁM, KERESZTÉNY EURÓPA

Utálom és arcába vágom:

– Száz év, de tán kétezer óta